

**Кантор Н. Ю.,**  
старший викладач кафедри правознавства, соціології та політології  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

## ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

### ENSURING ECONOMIC SECURITY AS THE MAIN FUNCTION OF THE UKRAINIAN STATE

У статті розглянуто економічну безпеку у правовому аспекті. Підтверджено, що забезпечення економічної безпеки – одна із основних функцій Української держави, багатогранна за змістом і різновекторна за спрямуванням. Проаналізовано нормативно-правову та інституційну основу її реалізації. Аргументовано необхідність прийняття спеціального законодавчого акта для оптимізації функції держави із забезпечення економічної безпеки в Україні.

**Ключові слова:** економічна безпека; загрози економічній безпеці; національна безпека; забезпечення економічної безпеки, функція держави.

В статье рассмотрена экономическая безопасность в правовом аспекте. Подтверждено, что обеспечение экономической безопасности – одна из главных функций Украинского государства, многогранная по содержанию и разноректорная по направлению. Проанализирована нормативно-правовая и институциональная основа ее реализации. Аргументирована необходимость принятия специального законодательного акта для оптимизации функции государства по обеспечению экономической безопасности в Украине.

**Ключевые слова:** экономическая безопасность; угрозы экономической безопасности; национальная безопасность; обеспечение экономической безопасности, функция государства.

The article deals with the legal aspect of economic security. The main function of the Ukrainian state is ensuring economic security, which is multifaceted in content and diverse in scope. The normative-legal and institutional basis for its realization is analyzed. Also the necessity of adopting a special legislative act for optimizing the state's functions in ensuring economic security in Ukraine is argued.

**Key words:** economic security; threats to economic security; national security; providing economic security; state function.

**Постановка проблеми.** Категорія «економічна безпека» в Україні почала використовуватися і, відповідно, досліджуватися порівняно недавно – в 90-их рр. ХХ ст., після проголошення незалежності України та формування якісно нових відносин у політичній, соціальній, економічній та інших сферах суспільного життя. Натомість у світі економічної безпекою і в практичному, і в теоретичному аспектах почали займатися дещо раніше. Так, ще 1947 р. Конгрес США прийняв закон «Про національну безпеку», у якому особлива увага приділена економічним проблемам, хоча саме поняття «економічна безпека» відсутнє. У документі визначено стратегічний напрям регулювання суспільних відносин: «Ми повинні оживити економіку, щоб підтримувати збройні сили, ініціативи за кордоном і глобальний вплив. Ми повинні брати активну участь у міжнародних справах, щоб відкрити іноземні ринки і створити робочі місця для американців». Економічними цілями національної безпеки США визнавалися: 1) поживлення економіки через забезпечення безпеки США; 2) підвищення економічного потенціалу держави внаслідок використання ресурсів світової економіки шляхом відкриття іноземних ринків для американських товарів і послуг [15]. Надалі питання економічної безпеки у рамках більш широкої проблеми – національної безпеки – стали одними із головних у соціологічних, політологічних та економічних дослідженнях США, а відтак – і Західної Європи. Тим паче, що 1973 р. була створена офіційна організація, яка, на думку Л. Корчевської, стала важли-

вим елементом сучасної архітектури європейської безпеки, – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), що включає 56 країн-учасниць з Європи, Центральної Азії та Північної Америки. Вона займається питаннями зменшення військового протистояння та укріпленням безпеки, у тому числі економічної [7, с. 83].

В умовах глобалізації значущість економічної безпеки суттєво зростає – у розвинутих країнах вона виступає ключовим напрямом діяльності держави, особливо злободенним для тих держав, які зазнають системних трансформацій. У зв'язку з чим вважаємо, що дослідження забезпечення економічної безпеки як функції Української держави є актуальним напрямом наукових пошуків.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню різних аспектів забезпечення економічної безпеки присвячено праці багатьох вітчизняних учених. Здебільшого цим поняттям оперують економісти, і хоч визначення різних фахівців відрізняються, жоден з них не сумнівається у важливості економічної безпеки для держави, суспільства та людини. Так, на думку В.М. Щербини, загалом під економічною безпекою доцільно розуміти якість характеристик економічної системи, котра визначає здатність підтримувати необхідні умови життєдіяльності, стійке забезпечення ресурсами виробництва і розвитку [19, с. 221]. Натомість С.М. Шкарлет зазначає, що економічна безпека є універсальною категорією, яка відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на усіх рівнях [18, с. 27]. Як вважає

О.В. Левчук, економічну безпеку держави взагалі варто розглядати як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення [8, с. 192].

Сутність економічної безпеки в юридичній науці досліджена такими науковцями, як Є.М. Білоусов [1], З.В. Гбур [3; 4], О.М. Рєзнік [12], А.Г. Чубенко [17] та іншими. Не заперечуючи важливість їх доробку, вважаємо, що забезпечення економічної безпеки як функція держави потребує окремої уваги, передусім внесення змін у вітчизняне законодавство, яке регламентує питання економічної безпеки.

**Мета статті** полягає у тому, щоб охарактеризувати таку функцію держави, як забезпечення економічної безпеки, у теоретико-правовому аспекті та визначити нормативно-правову та інституційну основу її реалізації.

**Виклад основного матеріалу.** Конституція – Основний Закон України, поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, однією із найважливіших функцій держави, справою усього українського народу, визнає забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17) [6]. Однак ані Конституція, ані інший законодавчий акт не містять визначення понять «функції держави» та «економічна безпека», тому вважаємо за доцільне їх тлумачення.

Термін «функція» походить від латинського «*functio*», що буквально означає «виконання, звершення» і нині активно використовується у юридичній науці для характеристики держави і права як соціальних інститутів. Так, функції держави визначаються як основні напрями її діяльності, що зумовлені її цілями і завданнями та конкретизують її сутність [14, с. 131]. Ширше тлумачить поняття «функції держави» Л.Р. Наливайко: це основні (головні) об'єктивно необхідні напрями та види внутрішньої і зовнішньої діяльності, спрямовані на реалізацію завдань для досягнення відповідної мети в конкретних формах, за допомогою властивих методів, які виражають суть, соціальне призначення держави, роль і місце в суспільстві на даному етапі розвитку [10, с. 234]. Однак таке розуміння функцій держави як виключно напрямів її діяльності з суто етатистських позицій нині поступається антропоцентричному підходу. Поділяємо думку В.Г. Бульби, що метою реалізації своїх основних функцій сучасною державою є забезпечення гуманітарного розвитку суспільства, а саме: дотримання прав і свобод, гарантій безпеки людини зокрема та суспільства загалом; розроблення, прийняття та реалізацію пріоритетних державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, екологічних програм, що визначають гуманітарні пріоритети; активізацію соціальної політики і забезпечення населення соціальними гарантіями; визначення основних напрямів і параметрів розвитку економіки, включаючи її структурну перебудову з урахуванням вимог всебічного гармонійного розвитку людини [2, с. 45].

Варто додати, що глобалізація вплинула на актуальність розподілу функцій держави за територіальною ознакою на внутрішні і зовнішні. Більш суттєвим критерієм для класифікації функцій держави нині вважається соціальна значущість. За цим критерієм виокремлюють основні функції – найбільш загальні і найбільш важливі комплексні напрями діяльності держави по здійсненню стратегічних завдань і цілей, що стоять перед державою в конкретний історичний період. Це функції оборони країни, охорони правопорядку, охорони прав і свобод громадян. Складовими частинами основних функцій є неосновні (додаткові) функції [5, с. 143]. Однак перелік основних функцій держави на сучасному етапі, на нашу думку, має обов'язково охоплювати забезпечення економічної безпеки, оскільки саме такий статус цієї функції закріплений на конституційному рівні. Ті напрями діяльності держави, які виокремлює З.В. Гбур [4, с. 6], ми схильні вважати додатковими функціями. На нашу думку, перелік таких функцій потребує доповнення. Зокрема, забезпечення економічної безпеки передбачає передовсім забезпечення стійкого економічного становища особистості та суспільства, дотримання конституційних прав і свобод громадян в економічній сфері; забезпечення сприятливих умов для інновацій в економіці та державне стимулювання реалізації передових технологій. Крім того, в умовах інтеграції національної економіки у світове господарство та економічний простір ЄС важливого значення набуває забезпечення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності та конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання. Отже, функція держави із забезпечення економічної безпеки є багатогранною за змістом і різновекторною за спрямуванням. Узагальнюючи наявні сьогодні підходи до тлумачення цієї функції, пропонуємо таке визначення: забезпечення економічної безпеки як функція держави – це один із основних напрямів її діяльності, спрямований на задоволення потреб громадянського суспільства і кожної людини шляхом убезпечення національної економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, гарантування її стабільного функціонування, інноваційного розвитку і зростання конкурентоспроможності у світовому та європейському економічному просторі.

У дослідженнях вітчизняних науковців, присвячених питанням економічної безпеки, охарактеризована нормативно-правова база, що визначає основні функції держави із забезпечення економічної безпеки України, яку утворюють Конституція України, Концепція національної безпеки України, Стратегія національної безпеки України, закони України «Про основи національної безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України» та інші закони і нормативно-правові акти [4, с. 7]. При цьому наголошується, що деякі аспекти забезпечення економічної безпеки є змістовною частиною численних нормативних документів, але їм бракує системності і узгодженості [1, с. 92]. Вважаємо за доцільне додати, що частина нормативно-правових

актів з наведеного вище переліку нині не є чинною. Так, 21.06.2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про національну безпеку України» [11], згідно з яким втратили чинність: закони України «Про основи національної безпеки України», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про організацію оборонного планування»; внесено зміни до таких законів України: «Про Службу безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України» та інші.

Закон України «Про національну безпеку України», за словами В. Пилипчука, по суті, змінив модель системи забезпечення національної безпеки України. Протягом 2003-го–2018-го років у нас діяла модель, яка передбачала різні сфери забезпечення національної безпеки. Це економічна, інформаційна, гуманітарна, соціальна, науково-технічна сфера тощо. Тобто йшлося про всі сфери життєдіяльності суспільства та держави. Нова модель стала більш лаконічною та меншою за функціями. Існують блоки сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс та система управління і контролю [16]. Інакше кажучи, новий закон питанням економічної безпеки приділяє уваги менше, ніж попередній Закон України «Про основи національної безпеки України». Так, Закон «Про національну безпеку України» відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [11]. Відповідно до Закону фундаментальними національними інтересами України є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами (ч. 3 ст. 3) [11]. Згідно із Законом державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо (ч. 4 ст. 3) [11]. Тобто забезпечення економічної безпеки охоплюється діяльністю держави у сферах національної безпеки і оборони. Крім того, як указує З.В. Гбур, три складники національної безпеки, а саме економічна, соціальна та екологічна, є одночасно складниками, забезпечення яких буде сприяти сталому розвитку як системи забезпечення національної безпеки зокрема, так і країни загалом [3, с. 85].

Однак для повної реалізації функції держави із забезпечення економічної безпеки необхідна нормативно-правова основа. Нині визначення поняття «економічна безпека» містить підзаконний норма-

тивно-правовий акт, а саме: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [9]. У цьому документі економічна безпека визначається як стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі та характеризує здатність національної економіки до сталого й збалансованого зростання. Складниками економічної безпеки є: виробничий, демографічний, енергетичний, зовнішньоекономічний, інвестиційно-інноваційний, макроекономічний, продовольчий, соціальний, фінансова безпека, дефініції яких так само закріплюють Методичні рекомендації. Оскільки вони мають інформаційний, рекомендаційний, роз'яснювальний характер та не є обов'язковими, підтримуємо пропозицію А.Г. Чубенка, що удосконалення законодавчого забезпечення економічної безпеки першочергово потребує формулювання чіткої легальної дефініції цієї категорії [17, с. 92]. Дійсно, забезпечення економічної безпеки має стратегічне значення для національної безпеки держави, тому усі питання, пов'язані з економічною безпекою, мають бути врегульовані законом. Розробка та прийняття такого нормативно-правового акта продиктовані також необхідністю виконання конституційних вимог щодо реалізації функції держави із забезпечення економічної безпеки.

Крім визначення поняття «економічна» безпека та його складників, виокремлення напрямів діяльності та конкретизації завдань у цій сфері, законом варто закріпити інституційну основу – систему державних інституцій (суб'єктів), на які покладається виконання функції із забезпечення економічної безпеки. Такими суб'єктами, на думку Ю. Самойленка і М. Григорчука, є: Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, Національний банк України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Служба безпеки України та Служба зовнішньої розвідки України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування [13, с. 29]. Водночас слухним вважаємо зауваження О.М. Резніка щодо розмитості сфери повноважень компетентних органів, покликаних забезпечувати економічну безпеку України [12, с. 95]. На нашу думку, доцільним є створення спеціального центрального органу виконавчої влади у сфері забезпечення економічної безпеки для контролю та координації діяльності інших суб'єктів, розробки стратегічних орієнтирів економічної безпеки на тривалий період та планів їх поетапної реалізації. Але не зовсім вірними уявляються твердження З.В. Гбура про те, що діяльність спеціального органу ЕБУ дозволить виявити та запобігти злочинам та іншим правопорушенням в економічній сфері [4, с. 7], позаяк таке завдання – своєчасно виявляти та усувати порушення – покладається на правоохоронні органи.

Крім того, у законі варто передбачити форми взаємодії державних органів та громадянського суспільства і його інституцій, оскільки забезпечення економічної безпеки є не лише функцією держави, а й справою всього Українського народу (ст. 17 Конституції України) [6]. Однак цей аспект забезпечення економічної безпеки наразі не має ні теоретичного, ні практичного механізму реалізації.

**Висновки.** Підсумовуючи, наголосимо, що забезпечення економічної безпеки як функція Укра-

їнської держави, яка проголосила утвердження і забезпечення прав і свобод людини своїм головним обов'язком (ст. 3 Конституції України) [6], передовсім означає забезпечення права людини на гідне життя. У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки набуває статусу найвищого пріоритету в діяльності держави, оскільки створює фундамент, який можна використовувати для успішного розв'язання всіх інших внутрішніх і зовнішніх проблем.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоусов Є.М. Юридична природа економічної безпеки як категорії господарського права. Європейські перспективи. 2013. № 12. С. 88–93.
2. Бульба В.Г. Сучасні наукові підходи до визначення сутності функцій держави. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: ХарПІ НАДУ «Магістр». 2011. № 1(39). С. 38–46.
3. Гбур З.В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 81–86.
4. Гбур З.В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 2(52). С. 1–9.
5. Джураєва О.О. Класифікація функцій сучасної держави. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Одеса: Фенікс, 2005. Вип. 25. С. 140–145.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Корчевська Л. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. Міжнародна економічна політика. 2016. № 1(24). С. 74–102.
8. Левчук О.В. Економічна безпека України в умовах глобалізації. Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2015. Вип. 6. С. 190–193.
9. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
10. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 2009. 598 с.
11. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
12. Резник О. Н. Экономическая безопасность как составляющая национальной безопасности Украины, которая охраняет финансовую систему Украины. *Legea și Viața*. 2016. № 11/2(299). С. 92–95.
13. Самойленко Ю., Григорчук М. Економічна безпека України: правовий аспект. Віче. 2013. №17. С. 27–29.
14. Скаун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
15. Стрельников К.А. Правовое регулирование обеспечения экономической безопасности в США. Военно-юридический журнал. 2009. № 4. URL: <http://www.center-bereg.ru/m2346.html>.
16. Торба В. Реформувати не за трафаретом. День. № 184 від 10 жовтня 2018 р. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/reformuvaty-ne-za-trafaretom>.
17. Чубенко А.Г. Теоретико-правовий аспект забезпечення економічної безпеки. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 88–101
18. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: автореф. дис. ... доктора економіч. наук: 08.00.04. Київ, 2007. 41 с.
19. Щербина В.М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств та установ. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 10(64). С. 220–225.